CENTRALIZACYA

TOWARZYSTWA DEMOKRATYCZNEGO POLSKIEGO

DO

OGÓŁU TOWARZYSTWA.

OBYWATELE!

Przedstawiamy wam treść dyskussyi odbytéj w Towarzystwie nad kwestyą: *Jakie zasady położone być powinny do organizacyi władzy sądowniczéj w społeczeństwie urządzającém się demokratycznie.*

Skreślając ogólne funkcye jakie naród sam przez siebie, lub przez swoich pełnomocników ma pełnić, ustanowiliśmy trzy władze: prawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Po oznaczeniu charakteru i organizacyi dwóch pierwszych, wypada z kolei zastanowić się nad władzą sądowniczą, obejrzyć czy cechy oznaczone dla dwóch pierwszych, to jest iż powinny być wybieralne, czasowe, odpowiedzialne i odwołalne stosują się zarazem do téj ostatniéj, czy przeciwnie, nie należy w tym względzie zaprowadzić niejakich koniecznych modyfikacyj.

Oznaczając powyższe warunki dla władz poprzednich, chcieliśmy uczynić je więcéj odpowiadającemi potrzebom

narodu. Uważaliśmy iż tworzyć władzę prawodawczą lub wykonawczą dożywotnią, byłoby to stawiać ją po za społeczeństwem, po za jego potrzebami; byłobyto usunąć harmonię jaka między społeczeństwem a władzą istnieć powinna, a natomiast wprowadzić między nie walkę, w społeczeństwo anarchię, nie władzę dla narodu ale naród utworzyć dla władzy; — sądziliśmy przeto iż określone tam warunki dla władzy wykonawczéj i prawodawczéj są nieuchronne, konieczne, jeżeli władze te mają wypływać ze społeczeństwa i być dla społeczeństwa.

Czémże jest władza sądownicza? Władzą wymierzającą sprawiedliwość. Sędzia nic nie stanowi, nic nie przewiduje, nie kieruje niczém, nie tłumaczy prawa; jego obowiązkiem jedynie rozważyć, osądzić, czy ten lub ów czyn miał miejsce, czy to lub owo pokrzywdzenie zaszło, czy ta lub owa strona ma słuszność. Wskazówką więc dla sędziego jest sumienie i prawo — inaczéj przekraczałby granice, wchodziłby w obowiązki prawodawcy.

Prawo jest dwojakiego rodzaju: prywatne i publiczne; to jest urządza ono albo stosunki pojedynczych osób, pojedynczych familij dotyczące, albo całego społeczeństwa. Jestto najogólniejszy podział; to co nazywać przywykliśmy: prawem cywilném, kryminalném, handlowém, administracyjném, do jednéj z powyższych kategoryj należy.

Nie wchodząc we wszystkie szczegóły każdéj gałęzi sądownictwa, ograniczymy się na przedstawieniu głównych podstaw organizacyi sądownictwa cywilnego i kryminalnego.

A najprzód żeby sądownictwo było dobrze uorganizowane potrzeba:

Aby sądy jedne były dla wszystkich. W Demokracyi, która nie zna podziału narodu na klassy, na stany; w Demokracyi gdzie prawa są jedne i wspólne dla wszystkich, jak jedne wszystkich obowiązki, — nie może być wielorakich sądów: pierwszy ten warunek jest zatém prostą kon-

sekwencyą zasady równości, bez któréj Demokracya istnieć nie może.

Potrzeba daléj, aby sędzia nie tłumaczył prawa, lecz je zastosowywał.

Aby nie kierował się okolicznościami miejscowemi, prywatnemi stosunkami, czyli aby miał dostateczny stopień siły i niepodległości do oparcia się bądź władzy, bądź osobom wpływ w kraju mającym, któreby jego przekonanie zmienić, do swoich widoków nagiąć usiłowały.

Aby prócz prawości charakteru i nieskazitelnego sumienia, posiadał dostateczne wykształcenie, znajomość i naukę prawa.

A nadto, aby sprawiedliwość wymierzaną była prędko i przystępną dla wszystkich, a zatém aby była bliską i wymierzaną bez kosztów. Nie byłoby sprawiedliwości, gdyby ubogi zmuszony był udawać się po nią w odległe strony, opuszczać, zaniedbywać swoje interesa, ponosić wydatki, któreby jemu lub jego familii przynosiły uszczerbek.

Wreście postępowanie sądowe musi być krótkie, jasne, ścisłe, zamknięte w stałych przepisach, niedopuszczające dowolności, jednakie dla stron obu, publiczne i naoczne.

Warunki te nigdzie dziś w Europie całkowicie zachowanemi nie są, dla tego iż nigdzie nie ma organizacyi demokratycznéj, nigdzie interes rządu nie jest tensam co interes narodu; stąd władza wykonawcza tak stara się uorganizować sądownictwo, aby we wszystkich sporach jéj dotyczących, dla niej wpływ a następnie przewaga zapewnione zostały.

W dawnéj Rzeczypospolitéj polskiéj były Sądy Ziemskie i Grodzkie z appellacyą do Trybunałów Koronnego i W. Ks. Litewskiego, a sądy miejskie z appellacyą do sądu Zadwornego Assessorskiego dla mieszczan. Włościanie w dobrach prywatnych podlegali sądownictwu Pana; w dobrach rządowych appelacya szła do sądów Referendarskich. Sędziowie w sądach Ziemskich i Trybunałach byli wybieranymi

przez Szlachtę, corocznie, na sejmikach, ale raz obrani sędziowie Trybunału dopiero po upływie lat czterech powtórnie sędziami być mogli. Każde Województwo wybierało dwóch, wyjąwszy Wołyńskiego, które wybierało trzech. Ponieważ do Trybunałów należały także sprawy dotyczące duchowieństwa — zasiadali w nich przeto i duchowni wybierani przez kapituły po dwóch z każdéj. Oprócz tego miały sądy kommissye rządowe wykonawcze w sprawach do ich administracyi należących. W dawnéj przeto Rzeczypospolitéj polskiéj, każdy stan miał sądownictwo osobne, a do tego każda prowincya odmienne prawa. Powstające stąd niesprawiedliwość i zamięszanie, powiększały się jeszcze przez niedokładność i niedostateczność organizacyi sądowniczéj, tak iż w ostatnich czasach trybunały i ich wyroki całkiem od woli możnych zawisły.

We Francyi oprócz sędziów pokoju, dwie są instancye: Trybunały 1éj instancyi, jeden w każdym obwodzie (arrondissement) i sądy appellacyjne których jest 27. — Sędziowie są stali, dożywotni i nominowani przez władzę wykonawczą.

W Anglii rzeczywiście dwunastu jest sędziów tak co do spraw cywilnych jak kryminalnych, stanowiących trzy sądy zwane *Kings' bench*, *Court of Common Pleas*, *Court of Exchequer*. Każdy z tych sądów odbywa cztery sessye na rok; *pierwszy* rozstrzyga sprawy w których król jako naczelnik państwa jest stroną, *drugi* wszystkie sprawy dotyczące prywatnych, *trzeci* spory skarb interesujące. Cały kraj nadto, to jest właściwa Anglia, gdyż część zwana Walią jakoteż Szkocya i Irlandya mają organizacyę sądowniczą osobną, podzielony został na sześć okręgów. Dwóch sędziów, z każdego z trzech powyższych sądów, jeden do spraw cywilnych, drugi do kryminalnych, udaje się w czasie między jedną a drugą sessyą sądu do jednego z okręgów sądowniczych, gdzie zastają już sprawy przygotowane, i utworzoną listę przysięgłych. Sędziowie ci stosują prawo; — sądy przysię-

głych zaś tak w sprawach cywilnych, jak kryminalnych wydają wyrok. Appellacya jest do jednego z trzech powyższych sądów, zasiadających w Westminster.

W ogólności, w sporach cywilnego prawa dotyczących wolno jest stronom wybrać sobie sędziego, i wybranemu powierzyć rozstrzygnienie istniejącego między niemi sporu. Jeżeli jednak dla jakichkolwiek powodów tego nie uczynią, jeżeli wolą raczéj udać się do sędziów przez społeczeństwo ustanowionych, powinni w nich znaleść wszelką rękojmię sprawiedliwości. Nie wchodząc w rozbiór krytyczny organizacyi sądownictwa w Anglii i Francyi, zobaczmy co w społeczeństwie urządzającém się demokratycznie może stronom tę rękojmię sprawiedliwości przedstawić.

Zastosowanie się do prawa, jak powiedzieliśmy, ma być główną sędziego dążnością, a zatém znajomość prawa pierwszym jego obowiązkiem. Tu nie wystarcza sumienie, dobra chęć, poczciwość, uczucie sprawiedliwości, potrzeba nadto nauki, nauki głębokiéj; tu nie dość rozpoznać czy ten lub ów czyn istniał, ale czy on istnieć według prawa powinien, czy nie pogwałcił praw osób innych i w jakim stopniu, czy ten który go wykonał, miał do tego prawem dozwoloną możność? Znajomość więc prawa musi być głównem zatrudnieniem sędziego, przedmiotem jego całego życia; odda się téj nauce, jeżeli posada na jaką wyniesionym zostanie, będzie stałą, nieodwolalną. Jestto pierwszy powód przeciw wybieralności sędziów.

Oprócz tego, ponieważ obowiązki sędziego wymagają obszernéj nauki prawa, przypuszczając zatém iż wyborcy zdołaliby zawsze ocenić jéj stopień i powołać do sprawowania obowiązków sędziego, najzdolniejszych — wybory musiałyby się jeszcze odbywać pomiędzy znajomemi im osobami, zamieszkałemi przeto w gminie, obwodzie, województwie, gdy tymczasem nie ma żadnéj pewności iż każda część kraju mieścić w sobie będzie dostateczną ilość uzdolnionych kandydatów.

Wreście taki sędzia miejscowy, czasowo tylko do obowiązków powołany, może nie miałby dosyć siły, niepodległości, aby nie powodować się okolicznościami miejscowemi, bojaźnią osób wielki wpływ mających, a przed kratki sądu powołanych.

Nie sądzimy przeto aby w dobrze urządzoném sądownictwie, rozstrzygnienie spraw cywilnych, sędziom wybieranym lub sądom przysięgłym zostawione być miało. Sprawy cywilne wymagają nie tylko znajomości prawa, form procedury, ale nadto zwyczajów i obyczajów pewnéj danéj epoki. W sprawach cywilnych kwestye czynu od kwestyj prawa nie zawsze oddzielić się dadzą; rozpoznanie ich i ocenienie musi być jednoczesne; mogliżby tym wymagalnościom sędziowie czasowi, wybieralni lub zgromadzeni przypadkiem zadosyć uczynić? Nie jestże lepiéj w interesie stron samych powierzyć sądownictwo cywilne, sędziom stałym, dożywotnim, mianowanym przez władzę wykonawczą, lecz zarazem odpowiedzialnym w przypadkach oznaczonych przez prawo. W Rzeczypospolitéj demokratycznéj, gdzie władza wykonawcza jest odpowiedzialną, wybieralną, czasową, gdzie osoba piastująca tę władzę, świadoma iż jéj powtórny wybór zawisł od narodu, a tego ubocznemi sposobami ująć nie można — na prożno tworzyłaby jakieś projekta i własne widoki na przyszłość; w Rzeczypospolitéj demokratycznéj, gdzie władza wykonawcza zostaje ciągle, nieustannie pod kontrolą opinii publicznéj i jéj organów, gdzie całe jéj postępowanie, krok każdy, sądzony jest bez żadnego innego względu jak ze względu na dobro społeczeństwa — tam mało na tém zależy czy władza wykonawcza, większą lub mniejszą liczbę urzędników publicznych mianuje.

Z drugiéj strony, to co najwięcéj wznieca obawy, gdyby władza wykonawcza mianowała sędziów, jest sądownictwo krymminalne; lecz jeżeli to z pod jéj wpływu usunione zastanie przez ustanowienie sądów przysięgłych, nie ma po-

wodu dla któregoby władzy wykonawczéj mianowanie sędziów powierzone być nie miało.

Niestosujemy tych warunków do sędziów pokoju. Głównym obowiązkiem sędziego pokoju jest jednać strony; powinien więc znać nie tylko stosunki miejscowe, ale często wiedzieć położenie stron obu, rodzaj i naturę ich zajścia. Aby słowo jego miało wagę, wpływ między stronami, powinien być na pewien czas wybranym, z możnością jednak pozostawienia go w tych samych obowiązkach, jeżeliby taką była wola wyborców.

Zasady któreśmy tu położyli zachowane są, nie powiemy już w państwach monarchiczno-konstytucyjnych, gdzie jest to konsekwencyą attrybucyj władzy wykonawczéj przyznanych, ale nawet w niektórych państwach Stanów-Zjednoczonych Ameryki północnéj. Są więc sędziowie dożywotni w New-York (1821), w Massachussetts (1780), w Tennesee (1796), Kentucky (1799), Luiziana (1812), w Maryland (1776), w Wirginii (1776), w Karolinie północnéj (1776), w Karolinie południowéj (1778). Mianuje ich prezydent w Massachussetts (1780), w Pensylwanii (1776), w Maryland (1776). Samo ciało prawodawcze mianuje niektórych sędziów, w Massachussetts (1780), w Konnecticut (1776), w Wirginii (1830), w Karolinie północnéj (1776), w Karolinie południowéj (1778), w Tennesee (1796). W Kolumbii nominacya należy do senatu (1821). — W innych, jak w Delawarze, nominacya sędziów należy do ciała prawodawczego i do prezydenta, toż samo w Indiana (1816). W niektórych nawet nominacya sędziów pokoju należy do prezydenta, jak w Wirginii (1830) i w Karolinie północnéj (1776).

Ustanawiając sędziów stałych i dożywotnich, nie chcieliśmy przez to uczynić ich nieodpowiedzialnymi. — Dożywotność nie znosi wcale odpowiedzialności. W Stanach-Zjednoczonych Ameryki północnéj sędzia utraca swój urząd, jeżeli dowiedzione mu zostanie, złe postępowanie, stronne sądzenie spraw, lub też jeżeli okaże się nieudolnym. W dawnéj

rzeczypospolitéj polskiéj, konstytucya 1726 roku przepisywała rotę przysięgi, którą każdy deputat trybunału po ukończeniu swych obowiązków wykonać był obowiązany: jako podług prawa i sprawiedliwości sądził, nie uwodząc się ani przyjaźnią, ani nienawiścią, ani żadnemi względami; jako żadnych podarunków nie wziął, ani obiecanych w czasie sprawowania obowiązków, nie przyjmie; jako spraw nie praktykował, ale we wszystkiém sprawił się podług ustaw rzeczypospolitéj trybunały opisujących; odjeżdżający z trybunału bez wykonania przysięgi, karany miał być jako gwałciciel praw, *de corruptione et mala fide suspectus*, i odsądzony na zawsze od wszelkich urzędów.

Jedną z gałęzi sądownictwa cywilnego we Francyi jest tak zwane sądownictwo administracyjne — to jest że w każdym przypadku kiedy spór zachodzi między osobą prywatną a administracyą, spór ten rozstrzygany jest nie przez trybunały zwyczajne, lecz przez administracyę, to jest przez radę prefekturalną (prawo 28 pluviose r. VIII), a w appellacyi przez Radę Stanu, przez urzędników zatém od władzy wykonawczéj mianowanych i od niéj całkiem zawisłych. — Urządzenie podobne jest pogwałceniem wszelkich zasad organizacyi demokratycznéj, bo pomięszaniem administracyi i sądownictwa. Powiedzieliśmy już na innéni miejscu, że w dobrze urządzoném społeczeństwie administracya nie powinna mieć udziału w prawodawstwie, wyjąwszy dla przygotowania praw; ani udziału w sądownictwie, wyjąwszy dla udzielenia mu opieki i siły do wykonania wyroku potrzebnéj.

Utrzymujący potrzebę zaprowadzenia osobnego sądownictwa administracyjnego przytaczają: 1° Że postępowanie sądowe przed Trybunałami zwyczajnemi jest powolne a potrzeby państwa zwłoki nie cierpią; 2° że rozsądzenie sporu między administracyą a prywatnym, dotyczy często ajentów rządu, częścią władzy wykonawczéj będących,

nad któremi ona tylko może mieć sądownictwo, gdyż ona ich mianuje, ona im przepisuje instrukcye, ona jedna zatém wiedzieć może najlepiéj czy dopełnili i jak dopełnili jéj woli; 3° że kwestye dotyczące sądownictwa administracyjnego odnoszą się często nietylko do prawa cywilnego ale i do politycznego zarazem, do roztrzygnienia których Trybunały zwyczajne, miejscowe, nie zawsze mogłyby być sądem właściwym.

Ale powody te w organizacyi demokratycznéj dobrze pojętéj, żadnéj nie mają wagi. Jeżeli postępowanie sądowe jest powolne, jeżeli szybkie wymierzenie sprawiedliwości mnóstwem form tamowane, złe leży w samém postępowaniu sądowém. Jeżeli Trybunał miejscowy miałby się powodować wpływem osób spór wytaczających, stosunkami miejscowemi, powierzmy sądownictwo Trybunałowi pogranicznemu, położonemu w inném województwie. Sędziowie stali, posiadający znajomość prawa, mianowani przez władzę wykonawczą, mieć będą zawsze dostateczny stopień siły i niepodległości. O odpowiedzialności ajentów władzy wykonawczéj powiemy niżéj, tymczasem dosyć tu nadmienić, że oddając jéj saméj nad niemi sądownictwo, byłoby to zapewniać im nie w jednym przypadku bezkarność. W Stanach-Zjednoczonych Ameryki Północnéj, nie ma sądownictwa administracyjnego, nigdzie jednak tyle co tam nie mają urzędnicy powagi i mocy. Komuż nadto ma być powierzone wyrokowanie o właściwości sądu, to jest: czy rozsądzenie do władzy sądowniczéj lub do władzy administracyjnéj należy? W monarchiach, gdzie nie ma żadnéj władzy osobnéj, regulującéj, pilnującéj konstytucyi i attrybucyj władz, którą nazwaliśmy zachowawczą, roztrzygnienie podobnego przypadku należy do Rady Stanu — rząd zatém i o swojéj właściwości stanowi, i wywołuje sprawę przed siebie. Jednėm słowem, dozwalając ajentom władzy wykonawczéj tłumaczyć prawo, i być sędziami własnych błędów lub nadużyć, rząd monarchiczny gwałci zasady

sprawiedliwości, sprowadza ścieranie się władz i nieustanny bezrząd.

Sprowadzając organizacyę sądownictwa cywilnego do jéj najprostszych podstaw, sądzimy: iż ustanawiając w każdéj gminie (1) sędziego pokoju, a w każdém województwie trybunał cywilny, z appellacyą w sprawach większéj wagi do trybunału wyższego, który naprzykład mógłby być jeden na każde trzy lub cztery województwa, organizacya taka odpowie potrzebom mieszkańców i zapewni im otrzymanie sprawiedliwości oszczędne i prędkie.

Co do appellacyi wszakże, winniśmy tu na jedną okoliczność zwrócić uwagę. W dzisiejszym stanie sądownictwa— Sąd appellacyjny po największéj części nie słucha świadków, nie zbiera dowodów ustnych, sądzi — ale według aktów procedury I[széj] instancyi, według protokułów pisarza trybunału, często może niedokładnie a nawet błędnie rzecz przedstawiających. Są to niedogodności którym dobra organizacya zaradzić powinna. Ażeby bowiem ostateczna decyzya przedstawiała rękojmię wszechstronniejszego i gruntowniejszego ocenienia sporu, należy sąd appellacyjny postawić w tych samych warunkach, w jakich znajduje się trybunał niższy, należy mu dać też samą możność zebrania i ocenienia dowodów. Postępowanie będzie zapewne tym sposobem dłuższe i kosztowniejsze, ale strony spór wiodące zyskają, a to powinno być głównym i najpierwszym celem.

Przejdźmy teraz do sądownictwa kryminalnego.

Przez sądownictwo kryminalne społeczeństwo chce osiągnąć bezpieczeństwo bądź swoje bądź swojéj władzy, i nie postawić jéj w konieczności użycia siły zbrojnéj, coby zmierzało do despotyzmu lub anarchii; jedném słowem stawić na miejscu gwałtu, prawo; siłę moralną, w miejsce siły fizycznéj. Pamiętać tu przedewszystkiém należy iż oskar-

(1) Co do rozciągłości gminy, zob. kwestyę: Jakie zasady położone być powinny do organizacyi Gmin w normalnym stanie społeczeństwa polskiego. Paryż 1841.

żony nie koniecznie jest winnym, jego więc obronie wszystko sprzyjać, nic jéj tamować nie powinno. W sądzie oskarżony powinien znaleść pierwszego że tak powiemy obrońcę, któryby mu dopomagał raczéj do usprawiedliwienia, nie zaś podstępnemi pytaniami starał się jego nieświadomość podchwycić, wzniecić w nim bojaźń i okazanie niewinności utrudnić.

Sądownictwo kryminalne w każdym przypadku obchodzi całe społeczeństwo, czy to zechcemy uważać ze względu na popełnione wykroczenie, czy ze względu na wykraczającego, którego ma dosięgnąć ta lub inna kara, którego pozbawić wypadnie praw, wolności a może nawet życia. — Ażeby sąd był poważny, niewzruszony, święty jeżeli tak wolno powiedzieć, ażeby i oskarżonemu i społeczeństwu przedstawiał zupełną rękojmię słuszności — musi to być sąd opinii publicznéj, sąd społeczeństwa samego, sąd kraju. Warunkom tym odpowiadają Sądy Przysięgłych — instytucya dawna, któréj ślady we wszystkich narodach widzieć się dają. Opuszczając jednak stronę historyczną, która tu miejsca mieć nie może, zobaczmy jakich potrzeba warunków, ażeby instytucya ta swemu celowi odpowiedziała, a nasamprzód jaka jest organizacya sądów przysięgłych we Francyi, Anglii i Ameryce, w krajach, gdzie one są już zastosowane i wykształcone.

W Anglii nie może być przysięgłym kto nie ma 21 lat skończonych i nie posiada dziesięciu funtów szterlingów, (400 złp.) rocznego dochodu.

W Ameryce, w ogólności przysięgłym jest każdy elektor, a zatém prawie każdy obywatel. Obowiązki te są nadto wynagradzane przez państwo lub strony, płaca wynosi zwykle jednego dolara na dzień (prawie 8 1/2 zp.).

We Francyi potrzeba mieć lat 30 skończonych, posiadać prawa polityczne i cywilne. We Francyi zatém przysięgli brani są z pomiędzy elektorów; do tych dołączają się: urzędnicy mianowani przez króla, których urzędy nie są

płatne; notaryusze, jeżeli od lat trzech pełnią te obowiązki; officerowie mający pensyi wysłużonéj przynajmniéj 1,200 f. jeżeli od lat pięciu zamieszkują departament; doktorowie, adwokaci i magistrowie różnych wydziałów, jakoteż członkowie różnych towarzystw uczonych, uznanych przez króla, jeżeli od lat 10 zamieszkują departament. Liczba więc osób mogących być przysięgłymi nie przechodzi 200,000.

Jak widoczna nie ma we Francyi równości między przysięgłym a oskarżonym. Pierwszego majątek lub wychowanie czyni już wyższym, może on zatém nie rozumieć pozycyi, charakteru, interesu oskarżonego, może nie znać wpływu nędzy lub nieoświecenia które oskarżonego do zbrodni popchnęły. W przestępstwach politycznych, gdzie przysięgli w oskarżonym mogą widzieć zawczasu nietylko winowajcę, ale co większa nieprzyjaciela swoich opinij i przekonań politycznych — nierówność ta, często opłakane skutki sprowadza. Oskarżony jest sam przeciw wszystkim, bez siły przeciw mocnym, pozbawionym wolności w obec przeciwników działających z zupełną swobodą i bez najmniejszéj obawy. W Anglii i w Ameryce przynajmniéj o jego oskarżeniu, o poddaniu go pod sąd stanowią przysięgli (23 w Anglii, a 24 w Ameryce), co miało także miejsce we Francyi według kodexu kryminalnego z r. IV Rzeczypospolitéj, ale od r. 1808, obowiązki te powierzone są jednéj z Izb sądu appelacyjnego *(Chambre de mises en accusation)* — a Izba ta nie bada oskarżonego, nie słucha jego obrońcy, stanowi o oskarżonym jedynie na mocy aktów pierwiastkowéj przeciw niemu procedury, i oskarżonemu zaledwie wolno memoryał usprawiedliwiający przedstawić.

W Anglii i Ameryce nadto do uznania oskarżonego winnym, potrzeba jednomyślności głosów; gdy we Francyi dosyć jest prostéj większości, bo we Francyi gdzie interes władzy wykonawczéj często jest odmienny od interesu narodu, w obec téj władzy każdy obwiniony jest winnym;

nietyle jéj więc chodzi o wymierzenie sprawiedliwości, ile o obronę własną, o dosiągnienie karą obwinionych.

Bez wątpienia jednomyślność wymagana w Anglii, może nie jednemu przestępcy zapewnić bezkarność; ale z drugiéj strony prosta większość iluż to niesprawiedliwości może się stać powodem! Z tych to powodów prawo z r. 1791 i kodex z 3 brumaire r. IV Rzeczypospolitéj stanowiły, iż potrzeba 10 głosów do uznania oskarżonego winnym.

We Francyi listę przysięgłych układa prefekt departamentu, wybierając z pomiędzy mających prawo wypełniać te obowiązki 300 osób, a 1,500 w departamencie Sekwany. Prawo nie kładzie mu w tém żadnych warunków, przepisuje tylko iż nikt nie może być umieszczony na liście przez dwa lata po sobie idące. Z listy téj prezydent sądu appelacyjnego wyciąga losem 36 osób, do których dodaje czterech zamieszkałych w miejscu Trybunału kryminalnego (*cour d'assises*). Liczba ta może być jeszcze w skutek rozmaitych przeszkód zmniejszona do 30tu. Ostatecznie zatém z 30tu osób, w obec oskarżonego wyciąganych jest 12tu, mających go sądzić. Oskarżony ma prawo poczynić wyłączenia, ale ponieważ to samo prawo służy i Urzędowi Publicznemu, wyłączenia przeto oskarżonego zaledwo rozciągają się do dziewięciu przysięgłych a najwięcéj dwunastu.

W Anglii i w Ameryce listę przysięgłych układają urzędnicy Comté lub Gminy, ale zawsze przez obywateli wybrani — jak sheriff w Anglii i w Luizianie, selectmen w Nowéj Anglii, super-visors w New-York, trustes w Ohio. — Oskarżonemu nadto służy wyłączenie dwojakiego rodzaju: albo całéj listy jeżeli ma powody okazujące niesprawiedliwość sheriffa, albo jéj części. To ostatnie jest znowu dwojakie: albo dotyczące pojedynczych osób za wymienieniem powodów, albo bez wymienienia takowych i to aż do liczby trzydziestu pięciu w razie oskarżenia o zbrodnię stanu, do liczby zaś dwudziestu we wszystkich innych przypadkach.

W Anglii i w Ameryce zatem oskarżony dwoistą ma

rękojmię iż sąd przysięgłych nie powoduje się duchem partyi, stosunkami osobistemi, uprzedzeniami lub przesądem — to jest 1° iż lista nie jest tworzoną losem, przypadkiem, ale wyborem z pomiędzy najzdolniejszych, najgodniejszych, i to przez urzędników ktorzy sami będąc wybranymi, posiadają zupełne zaufanie współobywateli ; 2° iż oskarżony ma obszerniejszą możność zrobienia wyłączeń.

Widzimy z tego przedstawienia iż przysięgli są to obywatele powołani do rozsądzenia jednego szczególnego wypadku, których obowiązkiem rozpoznać : czy czyn był popełnionym, czy ten czyn przestępstwem i czy oskarżony jest winnym. Przysięgły nie bada prawa , nie powoduje się zeznaniami świadków, nie wydaje wyroku podług tak zwanych dowodów prawnych, pół-dowodów, domniemań, ale według sumienia swojego. Osobiste oskarżonego tłumaczenia, wrażenie jakie na nim oskarżenie lub zeznanie świadków uczyni, inne zresztą tysiączne okoliczności, wpłynąć nie raz mogą więcéj na przeświadczenie sądu przysięgłych , a niżeli dawniejsze dowody prawne , lub samo wyznanie oskarżonego, ale wymuszone na nim fizyczném lub moralném dręczeniem. Przy sądach przysięgłych przeto, musi być całe postępowanie sądowe publiczne i ustne; tajemne denuncyacye, pokątne słuchanie świadków, zmuszanie siłą oskarżonego do przyznania się do winy, nie może tu mieć miejsca.

Sądy przysięgłych, jeden tylko rozpoznając przypadek, choćby więc takowy nawet błędnie był osądzony — błąd ten nie staje się przesądzeniem dla spraw następnych.

Korzyści są te ważne i wielkie. Ale nie dosyć wydanie wyroku uczynić publiczném , jeżeliby cała pierwiastkowa instrukcya tajemną być miała; nie dosyć zostawić oskarżonemu zupełną możność obrony przed sądem , jeżeliby jego uwięzienie, poddanie pod sąd, zależeć miało od uprzedzeń interesowanych może osób , od prostéj a nieznajoméj oskarżonemu denuncyacyi, a zatrzymanie w więzieniu od woli jednego sędziego. W Atenach i w Rzymie obywatel

nie przestawał być wolnym dopóki nie został przekonanym o zbrodnię i potępionym przez wyrok. W Polsce, prawo — *neminem captivabimus nisi jure victum aut in crimine deprehensum* — zabezpieczało wolność osobistą. W Anglii zaręcza to tak zwane *habeas corpus;* oskarżony może tam uzyskać wolność za kaucyą, wyjąwszy w przestępstwach pociągających karę śmierci, lub w razie oskarżenia o zbrodnię stanu — ale oprócz tego w Anglii o słuszności oskarżenia stanowią jak widzieliśmy przysięgli (grand jury) a to w wielu przypadkach zabezpiecza wolność i niedopuszcza nadużyć.

Przysięgły nadto nie przyzwyczaja się uważać w każdym obwinionym winnego, nie tępi w sobie uczuć, do czego sędzia kryminalny nieraz pomimowolnie nawyka. Powołany do wyrokowania o losie, wolności, życiu oskarżonego, przysięgły nie powoduje się uprzedzeniem, — poznaje że ma jakieś obowiązki względem społeczeństwa, że nie swoim tylko interesem zajmować się winien, a to zaszczepia dobre obyczaje, miłość równości i prawa.

Korzyści przeto pod względem politycznym z ustanowienia sądów przysięgłych nie mniéj są wielkie, raz dlatego że instytucya ta jest najskuteczniejszą zaporą, jeżeliby rząd nadać chciał sądownictwu dążność polityczną; drugi raz że oddaje ona kierunek społeczeństwa w ręce rządzonych; nie ten bowiem ma kierunek kto ma siłę zbrojną, ale kto sądzi i urządza czynności obywateli. — Stąd to nie ma i nie może być téj instytucyi w państwach absolutnych, czysto-monarchicznych, bo sądy przysięgłych są prostą konsekwencyą wszechwładztwa narodu. Tam więc gdzie ono w małéj rąk liczbie zamknione, gdzie liczba elektorów jest mała, tam jak widzieliśmy, małą jest także liczba powołanych do pełnienia obowiązków przysięgłych. W Demokracyi, jak żaden obywatel używający praw politycznych i cywilnych wyłączonym być od nich nie może, tak znowu utworzenie listy przysięgłych, zostawić

należy urzędnikom gminy. Przestajemy na położeniu tych ogólnych zasad, z nich łatwo już wyprowadzić dalsze następstwa.

Przy rozbiorze kwestyi o władzy wykonawczéj mówiliśmy o odpowiedzialności urzędników; widzieliśmy tam, że jak w państwach monarchicznych tak w rzeczachpospolitych pomniejsi urzędnicy przez władzę wykonawczą naczelną mianowani, od niéj są zawiśli; ona jak ich mianuje, tak ich i od obowiązków odsuwa; że prawo oskarżania głównych ajentów władzy wykonawczéj, i saméj władzy naczelnéj służy Izbie niższéj, sąd zaś do Izby wyższéj należy; że co do nas, zostawując moc władzy wykonawczéj usunięcia od obowiązków urzędników przez nią mianowanych, a oskarżenie władzy naczelnéj oddając władzy zachowawczéj, téj ostatniéj przyznaliśmy zarazem kontrolę i czuwanie nad wszystkiemi władzami, iżby nie występowały z granic konstytucyą wskazanych. Do powodów jakie nas do tego skłoniły wracać nie będziemy, dodamy tylko przy rozbiorze kwestyi obecnéj to, co tam objęte nie było.

W Anglii, Ameryce i Francyi prawo skarżenia urzędników zostawionejest każdemu; ale w dwóch pierwszych krajach oskarżenie to pociąga za sobą poddanie oskarżonego pod sąd trybunałów zwyczajnych, kiedy we Francyi potrzeba poprzednio upoważnienie Rady Stanu uzyskać. Rada ta będąc mianowaną przez władzę wykonawczą, przez króla, upoważnienie to zależy od niego: we Francyi zatem położona zasada została unieważniona szczególném rozporządzeniem, a to niby przez wzgląd nie osłabiania władzy wykonawczéj, zasłonienia jéj urzędników od złéj woli administrowanych.

Lecz jeżeli wszyscy obywatele mają moc skarżenia urzędników umniejszaż to władzy wykonawczéj siły? czyż wystawia jéj ajentów na ciągłe procesa? czyż ją samą powołuje nieustannie przed kratki sądowe? Bynajmniéj. Gdzie władza wykonawcza będzie wybieralna, czasowa, odpowiedzialna,

tam i jéj ajenci odpowiedzialnymi być muszą. Gdzie sądy dają zupełną rękojmię bezstronności i sprawiedliwości, tam nikt bez słusznych powodów urzędnika attakować nie będzie. Anglia i Ameryka dostatecznym jest w tym względzie przykładem. Z dwóch urzędników, z którychby jeden dla tego pod sąd oddanym nie został, iż nie otrzymano upoważnienia do zaniesienia przeciw niemu skargi, a tym któregoby sąd uznał wolnym od winy, — drugi niewątpliwie więcéj mieć będzie siły, zaufania, powagi.

Prawo to oskarżania urzędników, stosuje się jeszcze więcéj do urzędników wybieralnych, naprzykład przez gminy. Pokrzywdzony nie może wówczas ani żądać upoważnienia, bo takowe sami chyba wyborcy daćby mu musieli, a to upoważnienie byłoby już przez to samo sądem; ani czekać perjodycznych wyborów dla zaniesienia wtedy przed wyborcami oskarżenia, bo to zapewniałoby urzędnikowi czasową przynajmniéj bezkarność. — W obydwu więc przypadkach nie ma drogi do wyjścia, jeżeli nie zostawimy pokrzydzonym możności oskarżania, powoływania przed sądy przysięgłych przekraczających urzędników. — Z tém wszystkiém zwyczajne sądy przysięgłych nie mogą sądzić władzy wykonawczéj naczelnéj — tu występek jest większy, dotyczy kraju całego; do ocenienia takiego przestępstwa potrzeba wielkich znajomości, znakomitego ukształcenia, świadomości praw i interesów państwa — któż ma przeto sądzić władzę wykonawczą naczelną?

W monarchiach konstytucyjnych jest na to sąd jeden, a sądem tym Rewolucya. Demokracya nie może, nie ma potrzeby przyjmować podobnego postępowania, bo Demokracya nie jest urządzoną anarchią. W Stanach-Zjednoczonych Ameryki północnéj, odjęcie urzędu należy do senatu, a zastosowanie dalszéj kary do sądów zwyczajnych.

Przy takim rozdziale wykraczającego prędzéj dosięga kara, bo senat odejmuje tylko urząd, nie wyrokuje o wolności lub życiu; ale senat jest częścią władzy prawodawczéj

— wyrokując o władzy wykonawczéj naczelnéj, wyższym jest nad nią — w Ameryce zatém zachowana jest supremacya jednéj władzy nad drugą, co może sprowadzić cząstkowe zamięszanie, jeżeli nie ciągły bezrząd. — Dla uniknienia tych niedogodności, oddanie władzy wykonawczéj naczelnéj pod sąd, zostawiliśmy przy władzy zachowawczéj; tu dodamy iż sąd ten nie może być sądem zwyczajnym, potrzeba aby to był sąd najwyższy, z całego kraju wybrany, ustanowiony naprzód, a nie w razie przypadku, iżby chwilowe namiętności na wybór jego wpływać nie mogły; a można wówczas być pewnym iż sądu takiego ani uboczne względy poruszyć, ani stosunki osobiste zatrwożyć, ani surowość prawa do pobłażania nakłonić nie zdoła. — Samo się przez się rozumie, iż w razie oskarżenia władzy wykonawczéj o zdradę państwa, oskarżenie to pociąga za sobą koniecznie zawieszenie jéj w obowiązkach publicznych.

Mówiąc o naturze sądów przysięgłych powiedzieliśmy, iż sądy te mają się zajmować jedynie rozpoznaniem i ocenieniem czynu, a zastosowanie prawa należeć ma do sędziów właściwych; czy zaś zastosowanie to ma być uczynione przez sąd złożony z trzech członków sądu appellacyjnego tam gdzie on istnieje, lub z jednego członka sądu appellacyjnego i dwóch sędziów trybunałów zwyczajnych, jeżeli oskarżony sądzony jest w miejscu w którém nie ma trybunału appellacyjnego, a taka organizacya ma miejsce we Francyi; czy też zastosowanie to prawa ma wyrzec jeden sędzia przyjeżdżający do okręgu sądowniczego, jak to widzimy w Anglii — mniejsza już o to, ten lub ów sposób podrzędną jest rzeczą, idzie tu głównie aby sprawiedliwość wymierzoną była prędko, aby była oszczędną, i ile możności we wszystkich sprawach kryminalnych miejscową, zawsze będzie to sąd jeden, sąd przysięgłych, sąd współobywateli, sąd kraju, a od takiego nie ma appellacyi.

Zdarzyć się jednak może tak w sprawach cywilnych jak kryminalnych, iż przy rozsądzeniu sprawy, nie zostały zo-

chowane formy przepisane, lub że pogwałcone prawa, a nawet prawa konstytucyjne, ktoż ma ten przypadek roztrząsnąć? Nie może to być żadna władza sądownicza, bo ona właśnie nad sądownicza czuwać powinna, nie może być wykonawcza, bo ona wówczas czuwałaby nad prawem; nie może być prawodawcza, bo do niéj należy stanowić tylko prawa — rozdział pomiędzy temi trzema władzami powinien być jasny, zupełny.

W Ameryce każdy sędzia więcéj może powoływać się na konstytucyę, jak na prawo; to jest może nie stosować praw któreby za niekonstytucyjne uważał.

We Francyi, utworzony jest na całe państwo jeden sąd kassacyjny, którego obowiązkiem czuwać nad zastosowaniem prawa przez trybunały. Ile razy przeto formy lub prawa pogwałcone zostały, tyle razy jest powód do zniesienia wyroku. Wyrok zniesiony odsyłany jest do innego sądu appellacyjnego. Jeżeliby i w tym drugim razie tak samo prawo zostało zastosowane, wówczas sąd kassacyjny objaśnia je, tłómaczy, i następny sąd appellacyjny do takiego wytłómaczenia punktów prawa zastosować się powinien. W sprawach kryminalnych Urząd Publiczny może się odwołać do sądu kassacyjnego ale tylko w interesie prawa, sąd ten bowiem nie będąc żadną instancyą, może sprostować błędy popełnione przy zastosowaniu prawa, ale nie może odjąć oskarżonym dobrodziejstwa jakie im wyrok sądu przysięgłych zapewnił.

W organizacyi demokratycznéj przez nas pojętéj, ustanawiając władzę zachowawczą, jéj powierzyliśmy straż praw, czuwanie nad ich zachowaniem, ona więc także najwłaściwiéj obowiązków sądu kassacyjnego dopełni. Wybrana przez naród, jego zaufaniem okryta, złożona z ludzi którzy przez pewien przeciąg czasu położyli już w służbie publicznéj zasługi, można być pewnym iż nie nadużyje złożonéj w jéj ręku mocy, i nie przekroczy określonych jéj attrybucyj.

Jeżeli od tych ogólnych zasad odniesiemy się do kraju naszego, zobaczymy iż do właściwéj organizacyi sądownictwa nie wiele znajdziemy w Polsce materyałów. Za dawnéj Rzeczypospolitéj gdzie stan jeden wszystko dla siebie zagarnął, gdzie trzy było stany, każdy z nich miał dla siebie wyłączne, oddzielne sądownictwo. W poźniejszym czasie, rządy jakim uległa Polska zaprowadziły prawa sprzeczne z duchem narodu, a to powiększyło zamięszanie i zrodziło anarchię — biorąc jednak zasady demokratyczne za podstawę organizacyi trzech władz: prawodawczéj, wykonawczéj i sądowniczéj, zapewniając każdéj z nich niezawisłość należną, nie trudno będzie nadać sądownictwu organizacyę, która wszystkim bezpieczeństwo i sprawiedliwość zapewni.

ZMIANY W LICZEBNYM STANIE TOWARZYSTWA.

Od ostatniego Okólnika z dnia 1go maja b. r.

PRZYJĘCI.

2,026. Szubert Aleksander, d. 1 czerwca b. r., przez Sekcyę Paryż.
2,027. Płaziński Antoni, d. 6 kwietnia b. r., przez Sekcyę Reims.

Ob. Karwowski Feliks, wykreślony przez Sekcyę Saint Etienne, dnia 12 listopada 1837, złożył w Centraliaacyi pismo z życzeniem powrotu do Towarzystwa. — Członkowie, którzyby mieli jakie powody do opozycyi przeciw jego przyjęciu, zechcą je we właściwym czasie nadesłać, dla zakomunikowania ich Sekcyi Przedstawiającéj, która po upływie miesiąca od daty niniejszego ogłoszenia, o przyjęciu tem wyrzecze.

Versailles, d. 1 lipca 1845 r.

Sekretarz: *Wysocki Józef.*

Prezydujący z kolei: *Jakubowski Henryk.*

W drukarni Bourgogne i Martinet, przy ulicy Jacob, 30.